

ZIGMANTAS KIAUPA APIE MIESTŲ ATsirADIMĄ LIETUVOJE

Lietuviškose valstybės žemėse sąlygos kurtis miestams radosi kartu su socialiai susisluoksniavusios visuomenės atsiradimu ir valstybės kūrimu, t.y. XII a. pabaigoje – XIII a. Ankstesnių amžių keliaujančių pirklių apsistojimo ir prekybos vietos archeologų randamos kuršių žemėse Lietuvos pajūryje. Lietuviškų žemių gilumoje gal tik Nemuno ir Neries santakoje pastebima panašių pirklių gyvenviečių požymių. Tokių iš esmės laikinų gyvenviečių dar negalima vadinti miestais. Šie susiformavo visuomenės gyvenimo pokyčių dėka.

Ryškėjantys valstybės valdžios centrai ėmė traukti valdyme dalyvaujančius žmones bei jų poreikius tenkinančius amatininkus ir pirklius. Amatai ir prekyba pradėjo skirtis nuo kaime lokalizuoto žemės ūkio bei ekstensyvaus gamtos išteklių naudojimo (medžioklė, žvejyba, drevinė bitininkystė) ir telktis papiluiuose, virstančiuose miestais. Šis atsiskyrimas užtruko ilgai, nes dar XVI a. kaimo amatininkai bei prekiautojai sudarė gerai pastebimą visuomenės sluoksnį. Bet jau pradinė šio reiškinių stadija, taip pat valstybės organizacijos raida (be kita ko, pasireiškusi piniginių mokesčių įvedimu ir kartu prekių gamybos bei prekybos skatinimu), eksporto iš Lietuvos galimybių didėjimas ir importinių prekių paklausos augimas skatino miestų plėtojimąsi Lietuvoje. [...]

Smulkūs lietuviški pinigėliai, kaldinti nuo XIV a. paskutinio ketvirčio, rodo, kad pinigai ir prekių gamyba bei prekyba skverbėsi į visuomenę. Todėl galima manyti, kad prie XIV a. pabaigoje minimų vietinės administracijos centrų, pilių ir pilaičių (Lyda, Maišiagala, Merkinė, Punia, Rodūnė ir kt.) ėmė augti nedideli vidaus prekybos ir amatų gamybos centrai, davę pradžią miesteliams. Dauguma jų buvo valstybės branduolio žemėse, Nemuno ir Neries tarpupyje. Vakariniėje valstybės dalyje, XIV a.

ypač kentėjusioje nuo kryžiuočių puolimų, miesteliai tuo metu dar neužfiksuoti. Vis dėlto etninėse lietuvių žemėse XIV a. pabaigoje ėmė klostytis miestų ir miestelių tinklas, dar labai retas, bet vis tankėjantis.

Zigmantas Kiaupa, „Miestai“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, [sudarė Vytautas Ališauskas ir kt.], Vilnius: Aidai, 2001, p. 351–353.